

Een Belgisch onderwijsexperiment

Taaltoestanden in de provinciale normaalschool te Tienen (1911-1964) *

Ralf FALTER

Aan de tweetaligheid was dus sinds de stichting in 1911 niets veranderd en de liberale pers bleef de school alle lof toezwaaien⁵². Wel werd nu het Belgisch-nationalistische aspect benadrukt. De school nam zeer actief deel aan herdenkingsplechtigheden voor de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog en organiseerde er ook zelf. *La Gazette* schreef op 2 juli 1930: „à l'issue de ces cérémonies ... M. De Wilder a retracé à grand traits les fastes de la nation belge”; en *Het Laatste Nieuws* van 17 juli 1938 over een pas gehouden schoolfeest: „vooraf hadden de kinderen gezongen, voorgedragen en gedanst tijdens een klein feest waarvan het thema 'België' was... De h. De Wilder verheerlijkte ons vaderland in zijn toespraak”⁵³. De viering van het vijftienvijftigjarig bestaan in 1936 ging gepaard met de traditionele herdenkingen en in de tweetalige toespraken — op de uitsluitend nederlandsstalige van de afgevaardigde van het Ministerie van Openbaar Onderwijs na — werd een ruime plaats toegemeten aan de herinnering aan de oorlogstijd⁵⁴. In een rapport over het over het onderwijs in 1933-1934 besteedde directeur De Wilder een heel hoofdstuk aan de nationale opvoeding en het bijbrengen van de vaderlandsliefde, dat volgens hem tot uiting kwam in de lessen van aardrijkskunde, geschiedenis, muziek en konstitutioneel recht. Daarbij wees hij erop dat de school een nationale vlag, een buste van de koning en borden met de voornaamste bepalingen van de grondwet bezat en dat de lessen onderbroken waren om alle leerlingen toe te laten de toespraak van minister Lippens bij de troonsbestijging van Leopold III te beluisteren op het N.I.R.⁵⁵. Was er dan niets veranderd in de school, de „buitenwereld” was wel geëvolueerd. De Vlaamse Beweging was gekneusd uit de oorlog gekomen, had zich weer opgericht met aanhangers van het minimumprogramma en maximalisten in de frontlijn en had vele van haar scherpe pijlen op de onderwijs-

* Zie Wetenschappelijke Tijdingen 40 (1981), 239-252.

52. *Histoire de l'Ecole III*, 25-26, 34-35, 44, 127. Persknipsels uit *Het Laatste Nieuws*, *Le Soir*, *La Gazette*, *L'Etoile belge*, *La Meuse*, *La Dernière Heure*, *L'Indépendance*, *La Gazette de Tirlémont* en *L'Echo des Affiches*.

53. *Histoire de l'Ecole III*, 54, 127 (persknipsels).

54. *Histoire de l'Ecole III*, 107-109 (persknipsels). *Brochure 25-jarig bestaan*, 1-24.

55. *Histoire de l'Ecole III*, 84.

situatie in het noordelijk landsgedeelte afgevuurd. Daaruit waren de wet van 14 juli 1932, die voor de P.N.T. geen gevolgen had, en de wet op het taalgebruik in de administratie van 28 juni van hetzelfde jaar voortgekomen. Dat de school daardoor haar administratie moest vernederlandsen en dat — ook voor onze bronnen — deed, was niet zo belangrijk, wel dat Tienen erdoor voortaan als eentalige gemeente werd behandeld. Artikel 6 paragraaf 4 bepaalde immers een quorum van 30 % anderstaligen voor het invoeren van de administratieve tweetaligheid⁵⁶. Volgens de letter van de wet bleef de Franse afdeling van de P.N.T. uiteraard in orde, maar de geest van de onderwijswetten was anders georiënteerd. Na 1932 werd de school dan ook voortdurend bestookt met Vlaamse grieven en eisen. In 1938 resulteerde dat in een bezoek van de Taalkommissie⁵⁷.

Voor de taalproblemen was er nog een andere oorzaak. De school had een groot succes gekend en het aantal leerlingen was — ook al door de oprichting van de oefenschool — snel gegroeid: van 200 in 1922 tot 416 in 1926 en 531 in 1938. Maar er kwamen meer nederlandstaligen dan franstaligen bij, zodat er een disproportie gegroeid was: van een verhouding 1 tot 1 in 1925 was die naar een hoogtepunt van 1 tot 2 in 1932 gegaan en nadien afgezwakt (3 tegen 4 in 1937, 2 tegen 3 in 1938). De mildering van het uiteengroeien op het einde van de jaren dertig was vooral toe te schrijven aan de stagnatie van de nederlandstalige afdeling tegenover de groeiende franstalige in de jaren 1933 tot 1937⁵⁸. Het leek alsof de taalverhouding zich regelde als een economisch proces van vraag en aanbod: als beide groepen in aantal uit mekaar groeiden, verminderde de toename van het overheersende deel omdat het, bij het behoud van de strikte tweetaligheid, evenwaardig werd behandeld als de gemeenschap van de taalminoriteit.

De directie stond voor een levensgroot dilemma. De groei van de nederlandstalige gemeenschap zou leiden tot het opsplitsen van klassen, dus tot een meerderheid van nederlandstalige leraren, tot de vergroting van het aandeel van de ene afdeling ten nadele van de andere in de infrastructuur (bibliotheek, administratie e.d.) en waarschijnlijk tot een Vlaams overwicht in de schoolfeesten, de oudleerlingenbond en de oudervereniging, kortom, tot het opgeven van de tweetaligheid; ze zou de franstaligen in een minderheidspositie duwen, waardoor de afdeling stilaan zou afsterven bij gebrek aan aantrekkelijkheid. Het behoud van de tweetaligheid anderzijds zou de Vlaamse gemeenschap grieven en dus potentiële leerlingen afstoten. Aan een overplaatsing van de franstalige afdeling naar Wallonië werd niet gedacht, waarschijnlijk omdat de provincie daar geen kredieten meer voor had. Ook

56. P. MARTENS, *Taalgrens*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1973-1975, 1552-1562. *Pasinomie* 1932, 172-174.

57. *Histoire de l'Ecole* III, 126.

58. Al deze cijfers komen uit de *Histoire de l'Ecole* III.

het autonoom maken van beide afdelingen werd niet onder ogen genomen, omdat dit in het steeds meer Vlaams wordende Tienen eveneens de doodsteek voor de Franse sekte zou betekenen. Strikt genomen lag de keuze tussen het doen afsterven van de Waalse afdeling en het grieven van de Vlaamse gemeenschap.

Het schoolbestuur koos voor het tweede en begon in de nederlandstalige oefenschool leerlingen te weigeren. Directeur De Wilder gaf als reden daarvoor „faute de place” op⁵⁹. Die verklaring klinkt aannemelijk, ware het niet dat het schoolbestuur voor het eerst haar entoesiasme en expansiedrang te pletter liet slaan op een muur van plaatsgebrek, die het vroeger met pasklare plannen zou omzeild hebben. Daarom menen wij dat er andere redenen voor die beslissing waren. De tweetaligheid had jarenlang het unieke karakter en dus het boegbeeld van de school uitgemaakt, was sinds 1911 door de Bestuurskommissie en de direktie gekoesterd en in de Eerste Wereldoorlog zelfs hardnekkig verdedigd, zodat het opgeven ervan een bijzonder grote stap zou betekend hebben. En de eisen van Vlaamse zijde in de jaren dertig waren net dezelfde als die van de activisten in de Eerste Wereldoorlog, waartegen het schoolbestuur zich een zekere immuniteit had aangekweekt, zodat het onderscheid tussen beide niet scherp gemaakt werd. De vlaamsgezinde pers had haar oplossing voor het probleem: *De Standaard* van 28 oktober 1933 verdedigde de overplaatsing van de franstalige afdeling naar Brussel, een voorstel dat door het katolieke provincieraadslid J. Van Buggenhout naar voren was gebracht⁶⁰. Het voorstel betekende een verloochening van één van de ontstaansredenen van de school, die nog altijd gold. De direktie zat ermee verveeld. Het Belgisch nationalisme werd nu nog meer geuit en ook de tweetaligheid werd sterker beklemtoond: de toespraken bij de viering van het vijftiengjarige bestaan van de school waren bijna afgemeten tweetalig en in het al eerder vermelde rapport van 1933-1934 werden nogmaals de zeven punten van het bilinguïsme naar voren gebracht, zoals dat in 1912 was gebeurd. Maar daaruit bleek dat de discipline die voor zo'n systeem noodzakelijk is, aan het verzwakken was: stond er in 1912 nog „tous les membres du personnel sont en état d'enseigner indifféremment dans les deux langues” en „les élèves emploient pendant les récréations le français et le néerlandais. Ils sont invités d'alterner de jour en jour...”, dan was het nu „la plupart des membres du personnel...” en „les élèves sont invités à employer pendant les récréations le français et le néerlandais”⁶¹. *De Standaard* van 24 februari 1938 klaagde de aanwezigheid van een leraar kunstgeschiedenis aan, die in „een met patois doorspekt Vlaams” in de

59. *Brochure 25-jarig bestaan*, 23.

60. *Histoire de l'Ecole III*, 79 (persknipsels).

61. *Histoire de l'Ecole I*, 29 (persknipsel) en *Histoire de l'Ecole III*, 87.

nederlandstalige sectie les gaf⁶². De oorzaak hiervoor kan gezocht worden in een groeiende trend naar eentaligheid in de opleiding van de leraren, maar vroeger zou het schoolbestuur alles gedaan hebben om dit, met medewerking van het personeel, te verhelpen. Nu gebeurde dit niet. De al eerder opgemerkte daling van het aantal voordrachten in de jaren dertig schijnt hier bevestigd te worden in een verzwakking van de discipline, die enkel haar oorsprong kon vinden in een algemene vermindering van het entoesiasme, zowel bij de leraren als bij de direktie.

Daarmee was de school na een periode van groei in het stadium van de stagnatie gekomen en vlak voor de Tweede Wereldoorlog zelfs in dat van de achteruitgang. De disproportionele groei van het aantal leerlingen en de veranderde omstandigheden in het land hebben de tweetaligheid van de school aangetast, maar niet door de knieën doen gaan. Vooral door datgene wat tijdens de Eerste Wereldoorlog was gebeurd, opteerde het schoolbestuur voor het behoud van de structuren, die niet aan de veranderde situatie werden aangepast. Daardoor was de P.N.T. in 1939 op taalgebied een verouderde instelling.

5. Expansie met een zwakke schakel (1940-1964).

De Tweede Wereldoorlog heeft ook in Tienen als een katalysator gewerkt. De oorlogstijd en de ermee gepaard gaande perikelen hebben de school enkele zware klappen toegediend, die tot het einde van de jaren veertig hun gevolgen lieten voelen. In dat decennium trad ook een nieuwe generatie leraren en een nieuwe direktie aan, die na de oorlog de evolutie van de school in opwaartse richting omhoog en die de basis zou vormen voor een bijzonder snelle expansie in de jaren vijftig. Maar in dat proces zou de fransstalige afdeling haast niet meespelen.

Toen direktie De Wilder in december 1940 met pensioen ging, verdween meteen de centrale figuur van de school⁶³. Niemand bleek hem op dat kritieke moment echt te kunnen vervangen en de P.N.T. werd als het ware onthoofd. Problemen waren er anders genoeg. In mei 1940 hadden vele leraren hun post verlaten en bleven leerlingen weg, zodat alles stilviel⁶⁴. Vanaf 15 juli zouden de Duitsers op de school tijdelijk beslag leggen en nadat ze weg waren kwam er in hun plaats een hospitaaldienst, die zou blijven tot 21 januari 1941. Verscheidene leraren bleven weg en nog anderen moesten in de loop van de oorlog om allerlei redenen onderduiken. Daarnaast waren er de materiële problemen, zoals in november 1944, toen de school voor een week gesloten werd wegens kolentekort⁶⁵. Tijdens de bezet-

62. *Histoire de l'Ecole III*, 127.

63. SCHOOLMEESTERS, 61.

64. *Brieven 1931-1941*.

65. *Dienstnota's 1944-1946*, nr. 8 van '44-'45.

ting werd een cursus „Vervolmaking in de Duitse taal” ingericht. En dan waren er opnieuw de onderzoeken naar leraren en leerlingen die voor een Commissie van Tuchtordening moesten verschijnen, naar Joden in de school en naar leraren die hun post hadden verlaten in mei 1940. Verder had de school andermaal met taalperikelen te kampen en trad ook de verzetsbeweging op de voorgrond. In welke mate dit gebeure is ons bij gebrek aan bronnen over de periode 1941-1944 onduidelijk⁶⁶.

Het heeft er alle schijn van dat de school zwaar te lijden heeft gehad onder de oorlogsomstandigheden. Dit wordt bevestigd door het sterk dalend aantal leerlingen in die periode: van 514 in 1940 naar 420 in 1942 en 350 in 1945⁶⁷. Zoniet de kollaboratie, dan zeker het toegeven aan druk moet groter geweest zijn dan in de Eerste Wereldoorlog: dit bewijst het volledig verdwijnen van de bronnen. De verhouding van 1 franstalige leerling tot 4 nederlandstaligen in 1950-1951⁶⁸, toont dat er geen herstel van de vooroorlogse verhoudingen meer mogelijk was.

Als eerste taak na de oorlog werd het normaliseren van de toestand beschouwd. Tijdelijk directeur Potelle wees erop in één van zijn eerste mededelingen, op 4 oktober 1944: „les élèves-instituteurs ont été trop longtemps lâchés: ils sont devenus grossiers, effrénés et sans retenue”⁶⁹. Ook de vaderlandslievende gevoelens werden opnieuw gestimuleerd: aan een omzendbrief van minister Buisseret waarin werd opgeroepen de vaderlandslievendheid te bevorderen, werd gevolg gegeven en toen generaal Piron in 1946 naar Tienen kwam, moesten alle leraren en leerlingen aanwezig zijn⁷⁰. Ook aan de novemberplechtigheden werd opnieuw jaarlijks deelgenomen. In september 1950, dadelijk na de Koningskwestie, werd de verjaardag van koning Boudewijn gevierd⁷¹. Toch was het patetische karakter van vóór de oorlog bij deze plechtigheden verdwenen en hield men zich aan een lokaal en sober uiten van de Belgische aanhankelijkheid.

Met de komst van directeur Tordeur in juni 1949 konden uitbreiding, vernieuwing en hervorming een aanvang nemen. Een eerste blijvend gevolg van de oorlogsgebeurtenissen was de disproportie tussen het aantal nederlandstaligen en franstaligen: in de normaalschool waren er in 1950 respectievelijk 158 en 40 leerlingen⁷². Eind 1953 lanceerde Tordeur een actie voor een betere rekrutering van franstaligen, die wel enige resultaten opleverde, maar

66. De schaarse gegevens komen dan ook uit SCHOOLMEESTERS, 60-64 en de *Brieven 1931-1941*.

67. SCHOOLMEESTERS, 65. In 1949 had men met 450 leerlingen nog niet het vooroorlogse peil gehaald.

68. SCHOOLMEESTERS, 76; *Mededelingen 1950-1951*, nr. 13.

69. *Dienstnota's 1944-1946*, nr. 5 van '44-'45.

70. *Dienstnota's 1944-1946*, nr. 21 van '44-'45 en nrs. 11 en 12 van '45-'46.

71. *Mededelingen 1949-1951*, nr. 2 van '50-'51.

72. SCHOOLMEESTERS, 76.

geen blijvende⁷³. Toen in september 1953 het lesrooster werd aangepast om het te konformereren aan nieuwe wetten, vergrootte ook het belang van de moedertaal ten nadele van de tweede taal in beide afdelingen⁷⁴. Het was duidelijk dat de strikte tweetaligheid, die in de realiteit al niet meer bestond, nu ook als principe moest opgegeven worden, zeker opdat ze de verdere expansie niet zou gaan belemmeren.

In september 1952 werden de middelbare normaalschool en oefenschool geopend. Beide waren uitsluitend nederlandstalig, omdat een franstalige afdeling te veel geld zou gekost hebben in verhouding tot het aantal leerlingen. Nieuw was ook dat de toegang eveneens openstond voor meisjes. De middelbare oefenschool bestond uit de drie jaren van het lager middelbaar onderwijs en kende van in het begin zo'n sukses — er schreven zich voor 1954 104 leerlingen in — dat spoedig het eerste jaar moest gesplitst worden⁷⁵. Voorlopig behield men, om in orde te blijven met de wet, de vierde graad van de lagere oefenschool en het voorbereidende jaar van de lagere normaalschool. De middelbare normaalschool van haar kant bestond uit een letterkundige en een wetenschappelijke afdeling, waaraan in 1956 een Germaanse werd toegevoegd. Bij K.B. van 15 maart 1954 werd de middelbare normaalschool in haar geheel erkend door de Staat. In 1957 volgde dan de hervorming van het normaalonderwijs, waaraan de school zich spoedig aanpaste. Het studieprogramma van de lagere normaalschool werd gelijkgeschakeld met dat van de oude en moderne humaniora, met een afdeling Latijn-wetenschappen en een economische afdeling. De middelbare normaalschool werd gesplitst in vier richtingen: moedertaal-geschiedenis, moderne talen, wiskunde-wetenschappen en wetenschappen-aardrijkskunde. Aan de franstalige lagere normaalschool werd ter vervanging van de vierde graad en het voorbereidende jaar een voorbereidende sekte met drie studiejaren toegevoegd, die het programma van het lager middelbaar onderwijs volgde. In september 1960 kreeg de middelbare normaalschool er nog twee afdelingen bij — lichamelijke opvoeding en plastische kunsten —, en in augustus 1962 werd ze andermaal volledig hervormd door de invoering van een systeem van verplichte en keuzevakken⁷⁶.

Deze expansie had natuurlijk haar weerslag op de infrastructuur: met een ongebreidel dynamisme werden nieuwe gronden aangekocht, gebouwen opgericht, lokalen bijgebouwd, een sportplein aangelegd en een internaat geopend⁷⁷. Toch bleef er lokalennood heersen, want het groeiend aantal leerlingen — van 450 in 1949 tot 1097 in 1962 — leidde voortdurend tot

73. *Mededelingen 1952-1954*, nr. 39 van '53-'54.

74. *Mededelingen 1952-1954*, nr. 15 van '53-'54.

75. SCHOOLMEESTERS, 76.

76. Voor deze uiteenzetting baseerden we ons op SCHOOLMEESTERS, 74-82, 95.

77. SCHOOLMEESTERS, 66-68, 70-73 en 83.

een aangroei van het aantal klassen (45 in 1959)⁷⁸. Gebouwen in de stad moesten gehuurd worden, de studiezalen, de hall en de bibliotheek werden gebruikt om er les in te geven. Ook het personeel groeide aan : van 58 leden in 1952 tot 158 in 1962⁷⁹. Het schoolleven kende een intense bloei : een scoutsgroep werd opgericht, evenals een Vriendenkring met allerlei activiteiten van oud-leerlingen en ouders, een Jongerenclub, een Toneelgroep, een Kulturele Kring en een wetenschappelijk gerichte Organisatie voor Werkge-meenschappen. Een Boekenfonds en een Psycho-medico-sociale dienst werden uit de grond gestampt. De schoolbibliotheek groeide verder uit tot een rijk gestoffeerd geheel⁸⁰. Toen directeur Tordeur in 1960 de school verliet, kon hij met recht tevreden zijn.

Dat jaar vormden de franstaligen nog 21 % van het totaal aantal leerlingen⁸¹. Maar ze waren in de expansievloed zeker niet als een relict uit oudere tijden overgebleven, integendeel, ze namen actief deel aan de meeste activiteiten als de Vriendenkring, de herdenkingsplechtigheden en het schoolblad. In 1958 namen zij zelf nog het initiatief tot de oprichting van de „Tribune des Parents” in de Vriendenkring⁸². Ze werden trouwens ook nog altijd behandeld als gelijkwaardige leerlingen in een volwaardige afdeling van de P.N.T. Maar de strikte tweetaligheid was er niet meer en kon er ook niet langer zijn, zodat ze in een numerieke minderheidspositie bleven, zeker na het ontstaan van de middelbare school. De dienstnota's werden meestal in beide talen opgesteld, maar het kwam voor dat er enkel een Franse samenvatting van de Nederlandse mededelingen werd opgesteld; ook op de feesten van de school kwam het Frans slechts partieel aan bod. Wel deed de goede ontvangst aan Vlaamse zijde de franstaligen verder komen en meewerken en hield ze de verstandhouding tussen beide groepen goed. Maar het aantal franstaligen bleef dalen : hoe ze ook behandeld werden, in de school waren ze een minderheid en in de stad begonnen ze zich vreemd te voelen. Het nut van de franstalige afdeling in Tienen was trouwens ook verdwenen : de strikte tweetaligheid was er niet meer en in Vlaanderen was men zich nu bewust van de evenwaardigheid van de eigen taal, zodat men niet meer ging studeren in de andere landstaal. Kortom, in Tienen was de franstalige afdeling nutteloos geworden; ze zou beter werk kunnen verrichten in Wallonië.

De P.N.T., noch de provincie gingen tot die stap over : het was te pijnlijk om sommige leraren die zich gedurende decennia hadden ingezet voor de school, weg te sturen en elders van voren af aan te laten herbeginnen.

78. SCHOOLMEESTERS, 91, 120-122.

79. SCHOOLMEESTERS, 92.

80. SCHOOLMEESTERS, 88.

81. Namelijk 213 op 988, *Mededelingen 1959-1960*, nr. 2.

82. *Mededelingen 1957-1959*, nr. 28 van '57-'58.

Uiteindelijk was het de wet van 27 juli 1955, bekrachtigd in de wet van 30 april 1957, die de Waalse afdeling van Tienen de doodssteek toediende. Zij bepaalde dat alle gesubsidieerde normaalscholen zich moesten konformereren aan de taalwetten op het onderwijs⁸³. De wet van 8 november 1962 zou uiteindelijk alle mogelijke twijfels omtrent de taalgrens wegnemen⁸⁴. In september 1961 verhuisde de Franstalige middelbare oefenschool dan ook naar Geldenaken, in 1964 volgde de rest. De leraren werden voor de keus gesteld. In Geldenaken begon na enkele aanvankelijke moeilijkheden de Ecole Normale Provinciale de Jodoigne haar werkzaamheden. In Tienen zong men op 11 november 1964 niet langer de „Chant du maquis”, maar „Waar is mijn moeder”. Daarmee verdween het laatste spoor van wat eens een taalkundig unicum was geweest.

De nagestreefde strikte tweetaligheid in 1911 was een bijzonder hoog gesteld ideaal geweest. Vanuit een eerder onverwachte hoek, de als een franstalig bastion bekend staande Permanente Deputatie van de provincie Brabant, werd naar een symbiose tussen de twee taalgemeenschappen gestreefd: een school waarin geen taal werd gediskrimineerd, maar waarin het Nederlands en het Frans evenveel recht op ontplooiing kregen en aangemoedigd werden tot samenwerking.

Daardoor wilde deze school buiten de taalstrijd staan, maar ze zou er middenin vallen. Van Vlaamse zijde zou mettertijd de aanwezigheid van een Franse afdeling op Tiens grondgebied beschouwd worden als een bewuste provocatie van de provinciale overheid, en over dezelfde kam geschoren worden als fransdolle onderwijsinrichtingen elders in het land. Dat was de P.N.T. nochtans niet en ook de keuze van Tienen was geen gevolg van taalstrijdargumenten. Maar toch moest zelfs zonder dat het experiment falen: de groei van een disproportie tussen de taalgemeenschappen in de school, gekombineerd met een groeiend Vlaams bewustzijn erbuiten, en vooral het feit dat het experiment in een tijd van taalstrijd geen navolging kon krijgen en dus geïsoleerd geraakte of enkel steun kon ontvangen van gelijkvormige, maar bewust anti-Vlaamse instellingen, moesten tot de mislukking leiden. Taalverdraagzame mensen als directeur De Wilder en commissievoorzitter Richard — deze laatste had nog op gevorderde leeftijd het Nederlands aangeleerd en was een groot bewonderaar van Vlaamse kunst in het algemeen — hadden dat misschien kunnen inzien. Het aktivisme heeft in dat proces een storing veroorzaakt, doordat het zich met de bezetters verbond, waartegen het schoolbestuur met zijn door de verbondenheid met het front gegroeide Belgische gevoelens in opstand kwam. Vandaar de immuniteit of doofheid voor gegronde Vlaamse eisen in de jaren dertig, zodat de school op taalgebied hopeloos achterop moest geraken. Het systeem van de tweetaligheid zakte

83. *Pasinomie* 1957, 238-245.

84. *Pasinomie* 1962, 1246-1249; *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 1556, 1636.

dan ook in de Tweede Wereldoorlog als een plumpudding in elkaar en kon zich nadien niet meer herstellen. Wel bleven er nog enkele sporen van over, die door de wet definitief werden verwijderd.

Het uiteengroeien van het aantal leerlingen in de franstalige en de nederlandstalige afdeling van 1925-1926 tot 1938-1939

- O. = Oefenschool (vier klassen, acht jaar)
- N. = Normalschool (vier klassen + een voorbereidingsjaar)
- F. = Franse afdeling
- V. = Nederlandse afdeling
- T. = Totaal
- AT. = Algemeen Totaal van het aantal leerlingen in de school
- FT. = totaal aantal franstalige leerlingen in de school
- NT. = totaal aantal nederlandstalige leerlingen in de school

	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
O.V.	124	144	143	165	160	175	185	190	187	190	193	181	186	207
O.F.	129	119	123	117	104	104	112	106	113	116	110	124	119	112
O.T.	261	263	266	282	264	279	297	296	300	306	303	305	305	319
N.V.	108	90	79	72	75	82	86	100	110	116	120	126	127	127
N.F.	77	63	58	53	52	49	47	53	59	75	85	87	85	85
N.T.	185	153	137	125	127	131	133	153	169	191	203	213	213	212
AT.	446	416	403	407	391	410	430	449	469	497	506	518	518	531
FT.	206	182	181	170	156	153	169	159	172	191	195	211	204	197
NT.	232	234	222	237	235	257	271	290	297	306	313	307	313	334

